на органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) [Електронний ресурс] : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/125. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-

Тагиев С. Р. Некоторые вопросы процедуры применения идентифицированных (помеченных) или ненастоящих (имитационных) средств во время проведения негласных следственных (поисковых) действий. Изложено авторское видение отдельных вопросов применения идентифицированных (помеченных) или ненастоящих (имитационных) средств во время проведения негласных следственных (поисковых) действий. Выражена авторская позиция относительно процедуры их использования в уголовном процессе.

Ключевые слова: *идентифицированые (помеченые), ложные (имитационные) средства; негласные следственные (розыскные) действия; уголовный процесс.*

Tagiyev S. R. Some issues of procedure of use of identified (marked) or false (imitation) items during undercover investigation (search) actions. There is the author's vision of some matters of the use of certain identified (marked) or false (imitation) funds during the undercover investigation (search) actions. There is the author's position regarding the procedures for their use in criminal procedure.

The author has analyzed concepts and types of these items, the regulatory framework of their use, storage, and powers of officials responsible for their storage.

It has been concluded that consolidation on the level of the Criminal Procedural Code Ukraine the possibility of pre-identified (marked) or false (simulation) items during the covert investigation (search) action was the guarantor of the legality of their conduct and an important step in creating the conditions for transparency and legality of pre-trial investigation.

Keywords*: identified (marked), false (imitation) items; undercover investigating (search) actions; criminal procedure.*

Надійшла до редакції 29.01.2015

Телійчук В. Г.
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

УДК 343.431 : 343.985

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАПОБІГАННЯ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ

Розглянуто роль оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам у діяльності оперативних підрозділів, заходи протидії розбійним нападам. Уточнено сутність, завдання та напрямки оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам. Визначено умови та причини вчинення розбійних нападів, основні властивості оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам, способи безпосереднього запобігання розбійним нападам.

Ключові слова: *профілактика злочинів, протидія злочинності, запобігання злочинності, розбійні напади, оперативні підрозділи МВС, протидія розбійним нападам, оперативно-розшукове запобігання.*

Постановка проблеми. У процесі історичного розвитку людство використовувало два основних способи протидії злочинності: покарання за вчинений злочин та профілактику злочинів. Вперше питання профілактики злочинів порушив один із основоположників кримінології – італієць Чезаре Беккаріа у книзі «Про злочини і покарання», яка вийшла у 1764 році. З розвитком людства діяльність, яка здійснюється у сфері охорони правопорядку, зазнавала значних змін. Заходи кримінального покарання почали співвідноситися із профілактичними заходами, причому у багатьох країнах світу, зокрема і в Україні, саме профілактичним заходам надається пріоритет.

Думку про те, що профілактика злочинності повинна мати пріоритет перед каральною політикою держави, висловив ще Платон у IV ст. до н. е. Проте її практичне втілення відбулося досить недавно. Ця думка дістала правову аргументацію у працях юристів класичної школи кримінального права у XVIII ст., які заклали основу нової політики у протидії злочинності. Сутність цієї політики висловлена у такій тезі: «мудрий законодавець запобіжить злочину, щоб не бути змушеним карати за нього» [1]. І тому ми вважаємо, що попередження вчинення злочинів завжди було, є і буде ефективним напрямом боротьби зі злочинністю. Чільне місце в цьому процесі посідає й оперативно-розшукова профілактика, під якою ми розуміємо цілісну систему оперативного контролю та профілактичного впливу на осіб, які мають стійку кримінальну орієнтацію, на криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антигромадські прояви, а також на попередження вчинення злочинів із використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів [2, с.15].

Нинішня криміногенна ситуація потребує впровадження у практику правоохоронних органів сучасних прийомів і методів протидії розбійним нападам, розроблення адекватних підходів до розв’язання проблем, що виникають у процесі цієї боротьби. За даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2013 році було зареєстровано 2840 розбійних нападів, а в 2014 році кількість цих злочинних посягань істотно збільшилася – 3858 [3].

Запобігання (згідно з новим тлумачним словником української мови) – це недопущення чогось, що заздалегідь готується. В юридичній енциклопедії запобігання злочинності характеризується як соціальна діяльність, що полягає в усуненні причин та умов злочинності, є різновидом соціального контролю та соціальної профілактики антигромадської поведінки, зокрема тієї, що виявляється в учиненні злочинів.

Залежно від ступеня сформованості причин та умов злочинної поведінки і пов’язаної з цим моментом їх реалізації, запобігання розбійним нападам поділяється на профілактику, що здійснюється до формування злочинного умислу; запобігання, що відбувається після сформування злочинного умислу до початкового вчинення злочину; припинення злочину, до якого належать запобіжні заходи, здійснювані після початку кримінально караних дій [4].

Крім попередження загальнокримінальних злочинів, актуальним є попередження розбійних нападів, чим безпосередньо займаються уповноважені на те суб’єкти, серед яких особливе місце відводиться оперативним підрозділам

МВС, котрі за специфікою своєї роботи не тільки викривають злочини, але і здійснюють оперативно-розшукову профілактику.

Протидія розбійним нападам оперативно-розшуковими заходами містить у собі систему оперативно-розшукових та інших заходів і реалізується в окремих організаційно-тактичних формах.

Однією з них є оперативно-розшукове запобігання розбійних нападів, яке фактично є формою реалізації концепції філософів-гуманістів про те, що краще запобігти злочинам, ніж карати за їх вчинення [1, с. 393; 2, с. 64]. Фактично названа форма ОРД є реалізацією світових стандартів та вимог Конституції України щодо забезпечення органами державної влади дотримання законів, охорони громадського порядку, прав і законних інтересів громадян [3].

Враховуючи те, що оперативно-розшукова стратегія є складовою державної стратегії протидії злочинності взагалі [3, с. 298], оперативно-розшукове запобігання розбійним нападам слід розглядати як складову запобіжної діяльності держави. Отже, актуальність дослідження питань оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам зумовлена низкою об'єктивних чинників.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми запобігання злочинів з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності були розглянуті в роботах таких фахівців: І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Горбачевський, Л.Ф. Гула, С.В. Діденко, В.П. Дробот, І.М. Зубач, Д.Г. Казначеєв, А.Г. Лісовой, В.П. Меживой, Р.А. Халілєв, П.Я. Мінка, О.В. Кириченко, Д.А. Михайличенко, Н.Є. Філіпенко та ін.

Окремі теоретико-прикладні аспекти запобігання розбійним нападам оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, у тому числі з проникненням у житло, досліджувалися у працях В.М. Атмажитова, О.М. Бандурки, В.Г. Боброва, О.С. Вандишева, Д.В. Гребельського, В.А. Кузнєцова, В.Г. Камиша, П.К. Кривошеіна, В.І. Грачова, В.А. Лукашова, О.А. Гапона, О.Ф. Долженкова, І.П. Козаченка, С.С. Овчинського, О.П. Снігерьова, Б.І. Бараненка, В.Г. Боброва, Г.М. Бірюкова, Я.Ю. Кондратьєва, Д.Й. Никифорчука, В.В. Матвійчука, В.Л. Регульского, О.І. Чулкової, В.В. Шувалова, Г.О. Черного, А.В. Єфремова, В.О. Сілюкова та інших дослідників.

Незважаючи на вагомий внесок науковців у розробку зазначеної проблематики, питання оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам органами внутрішніх справ у системі протидії злочинності є недостатньо розробленими.

Метою статті є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення сутності та завдань оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Протидія злочинності – одна з необхідних умов реформування українського суспільства. За роки незалежності в Україні було прийнято багато законів, указів, концепцій, програм, інших нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю та корупцією, а також на реформування правоохоронних і судових органів. Але всі ці

заходи не дали відчутних позитивних результатів. Запобігання злочинності не стало одним із пріоритетів внутрішньої політики. Нині дуже гостро стоїть питання: іти далі шляхом криміналізації суспільства чи шляхом запобігання і протидії кримінальній експансії?

Профілактична діяльність є надзвичайно різноманітною, про що свідчить передусім спеціальна термінологія. Крім того, термін „профілактика злочинів" застосовується для визначення родового поняття, використовуються також „попередження", „запобігання", припинення". На думку Н.В. Кислиці, розрізнення цих понять є надуманим, що суперечить буквальному змісту зазначених слів. Адже кожне з них означає одне й те саме: щось упередити, не допустити. Всі ці слова є взаємозамінними. Тому заходи рівнозначно можуть бути або попереджувальні, або профілактичні, або запобіжні, або превентивні. Так само діяльність однаково або попереджувальна, або профілактична, або запобіжна, або превентивна. Все це – одне й те саме. В основу ж розмежування профілактичної діяльності за рівнями, напрямами, видами має бути покладений аналіз її змісту, а не вживання в одних випадках терміна „попередження", а в інших – „профілактика" [7, с.119].

Як форма діяльності оперативних підрозділів, оперативно-розшукова профілактика істотно відрізняється від більш широкого поняття профілактики злочинності, сформульованого у кримінологічній літературі.

Діяльність щодо профілактики злочинності в широкому розумінні передбачає як загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового і виховного характеру, так і спеціальні (агентурно-оперативні заходи), які здійснюються оперативними підрозділами кримінальної міліції. Ці заходи, у свою чергу, можуть бути загальними та індивідуальними.

Оперативно-розшукова профілактика є однією з організаційно-правових форм ОРД ОВС, складовою (елементом) загальної системи заходів, здійснюваних всіма державними органами, громадськими організаціями щодо попередження правопорушень.

Заслуговує на увагу думка Я.Ю. Кондратьєва, який у своїй монографії „Теоретичні правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції" роз'яснює, що запобігання злочину здійснюється як похідне від об'єкта та предмета, яке б не дублювало кримінологічне розуміння даного феномена, а включало у себе свої якості та властивості відповідно до специфіки предмета оперативно-розшукової діяльності. Автором також проводиться розмежування запобігання у широкому та вузькому розумінні.

У широкому значенні, запобігання – це комплексне використання оперативно-розшукових сил і засобів. У вузькому розумінні, запобігання злочинам є використання оперативно-розшукових сил і засобів, як спеціально, чітко урегульована законом і підзаконними актами діяльність оперативних підрозділів щодо протидії кримінальній активності з боку конкретних осіб [8, с. 16–17].

Ми цілком згодні з його точкою зору щодо розглядання запобігання окремо. Однак вважаємо висновок цього автора про недоцільність розглядан-

ня його як окремої форми ОРД таким, що не відповідає сучасним реаліям.

Аналіз попередніх досліджень дозволяє визначити основні властивості оперативно-розшукового запобігання розбійним нападам:

- наявність притаманних тільки йому специфічних прийомів і методів впливу на криміногенних осіб та нейтралізації негативних чинників розвитку суспільно-політичної ситуації у державі [9, с. 38];
- на відміну від кримінологічного запобігання, що ставить за мету комплексне охоплення усіх сфер і об'єктів свого впливу, оперативно-розшукове запобігання не має такого масового характеру та не тільки в ситуаціях, які мають найбільш загострені миттєві зіткнення з кримінальною дійсністю [8, с.10];
- власне інформаційне забезпечення, що складається з системи оперативно-розшукових і оперативно-профілактичних обліків, картотек автоматизованих інформаційно-пошукових та експертних систем, інтегрованих баз даних, джерелами формування яких є і негласні джерела;
- оперативно-розшукові заходи, спрямовані на об'єктів профілактичного впливу, здійснюються тільки на підставах законності [5, с. 302].

Отже, оперативно-розшукове запобігання розбійним нападам досягається в результаті проведення: загальних профілактичних заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин зазначених злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню; індивідуальних профілактичних заходів до осіб, від яких можна очікувати вчинення розбійних нападів; оперативно-розшукових й інших заходів, що перешкоджають вчиненню розбійних нападів, які готуються та замислюються, а також припинення замахів на ці злочини.

Всі способи безпосереднього запобігання розбійним нападам можна розділити на дві основні групи.

До першої групи належать такі тактичні способи, що дозволяють схилити встановлених осіб до відмови від злочинних намірів і не передбачають можливості притягнення їх до кримінальної відповідальності. Найбільш поширеними і ефективними слід вважати такі з них: безпосередній вплив працівника оперативного підрозділу на особу, яка замислила або готується до скоєння розбійного нападу, шляхом проведення особистих бесід з метою відмови від злочинних намірів і дій; вплив на таких осіб з тією ж метою через негласних співробітників; вплив через рідних, друзів, колег по роботі, осіб, які мають на неї певний вплив, та інші оперативні можливості.

До другої групи належать способи, використання яких дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які виношують намір і готуються до скоєння розбійного нападу, шляхом затримання і притягнення до кримінальної відповідальності за інші злочини.

Нагадаємо, що профілактика розбійних нападів полягає у проведенні заходів зі встановлення й усунення причин цього виду злочинів та умов, що сприяють їх вчиненню. Тому необхідно виділити джерела одержання відомостей про розбійний напад, який замислюється або готується. Ними можуть бути: відомості із заяв громадян і посадових осіб, представників громадсько-

сті, негласних співробітників, інші оперативні відомості, отримані із аналізу оперативної обстановки та статистичних даних. Коли оперативний працівник отримує такий сигнал, він повинен з'ясувати, які саме причини й умови стали приводом до створення такої ситуації [2, с. 17].

Висновки. Внаслідок зміни суспільних, економічних, політичних і культурних відносин у країні, як було вже вказано, відбулися якісні та кількісні зміни причин й умов, що сприяють вчиненню розбійних нападів. Успіх їх профілактики та оперативно-розшукового запобігання, насамперед, залежить від повсякденної та цілеспрямованої роботи в цьому напрямі оперативних служб. Для одержання таких відомостей необхідно використовувати:

- методи оперативно-розшукової діяльності та їх результати, допомогу дільничних інспекторів міліції, патрульно-постової служби, скарги та заяви громадян тощо; аналіз статистичних даних про вчинені й розкриті розбійні напади; результати роботи з розкриття та розслідування цієї категорії справ кримінального провадження; постійний активний зв'язок з населенням, особливо з тією його частиною, яка бажає надавати допомогу правоохоронним органам.

Вкажемо найбільш загальні, на наш погляд, умови, які сприяють вчиненню розбійних нападів на квартири громадян:

1) пияцтво; 2) бездушне ставлення, невчасне застосування необхідних заходів реагування з боку окремих працівників міліції, державних установ щодо фактів антигромадської поведінки конкретних осіб; 3) наявність незаконно утримуваної зброї та носіння холодної зброї; 4) недоліки в організації та розстановці сил ППС; 5) недоліки в оперативній роботі. Слабкий контроль за рецидивістами (спеціальний кримінологічний рецидив) й особами, що раніше були судимі за злочини корисливо-насильницького спрямування; 6) слабкі оперативні позиції в нових економічних структурах; 7) вчиненню розбійних нападів певною мірою сприяють недоліки в роботі слідчо-оперативних груп зі своєчасного розкриття таких злочинів, що дає можливість злочинцям тривалий час залишатися безкарними; 8) недостатня робота зі створення обстановки, яка переконувала б морально нестійких осіб у тому, що кожний вчинений ними злочин буде швидко розкритий; 9) неналежна взаємодія органів міліції з іншими державними установами і громадськістю; 10) слабкий контроль за неповнолітніми, які допускають правопорушення; 11) недоліки в організації роботи чергових частин міліції зі своєчасного й якісного реагування на вчинений розбійний напад.

Цей перелік не є вичерпним. Знання таких недоліків дає можливість перегляду організаційних питань, а також дозволяє ставити більш конкретні завдання силам, які є в розпорядженні, вдосконалити контроль за їх виконанням.

Бібліографічні посилання

1. Профілактика злочинів як основа запобігання злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1679042249605/pravo/profilaktika_zlochiniv_osnova_zapobigannya_zlochinnosti.

2. *Телійчук В.Г.* Попередження та розкриття розбійних нападів на квартири громадян : практичний посібник / Телійчук В.Г., Никифорчук Д.Й., Сиченко С.М. – Кіровоград, 2011.

3. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html

4. Поняття та сутність оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.br.com.ua/referats/Pravo/28075-1.html

5. *Халілєв Р.А.* Оперативно-розшукове запобігання злочинній діяльності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин: теоретичний аналіз / Р.А. Халілєв // Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2010. – № 3 (49). – С. 297–304.

6. *Кальман О.* Що протиставити злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkurse.ua/ua/analytics/chto-protivopostavit.html

7. Кислиця Н.В. Організаційно-правові основи діяльності криміналістичних підрозділів ОВС України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Н.В. Кислиця. – Х., 2004.

8. *Кондратьєв Я. Ю.* Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції / Я. Ю. Кондратьєв. – К., 2004.

9. *Козаченко І. П.* Оперативно-розшукова профілактика / І.П. Козаченко. – К., 1991.

Телийчук В. Г. Оперативно-розыскное предотвращение разбойных нападений. Рассмотрена роль оперативно-розыскного предотвращения разбойных нападений в деятельности оперативных подразделений, меры противодействия разбойным нападениям. Уточнены сущность, задачи и направления оперативно-розыскного предотвращения разбойных нападений. Определены условия и причины совершения разбойных нападений, основные свойства оперативно-розыскного предотвращения разбойных нападений, способы непосредственного предотвращения разбойных нападений.

***Ключевые слова**: профилактика преступлений, противодействие преступности, предотвращение преступности, разбойные нападения, оперативные подразделения МВД, противодействие разбойным нападениям, оперативно-розыскное предотвращение.*

Teliychuk V.G. Operational-search prevention of robbery attacks. The article examines the role of investigative operations prevent the robbery of a surgical units countermeasures robbery. Attention is paid to the basic methods of combating crime in the course of human development.

The author clarifies the nature, objectives and investigative operations prevent robbery. Identify the conditions and causes of committing robberies, basic properties of investigative operations prevent robbery, direct ways of preventing robbery. He has stated purpose of the article, which is to develop scientifically based proposals to improve the nature and objectives of investigative operations prevent robbery in the modern world.

The author has analyzed recent research in areas of crime prevention using the capabilities of operational activities and to prevent robberies operational units of the Interior, including breaking into a home. All methods directly prevent robbery, the author is divided into two main groups.

The first group includes the following tactical ways to persuade people to set renunciation of criminal intent and without possibility of bringing them to justice. The most common and effective, according to the author, should such of them as a direct effect of the employee operating unit to the person who designed or preparing to commit a robbery, through personal interviews with a view to waiver of criminal intentions and actions; impact on such persons for the same purpose through covert employees; influence through family members, friends and others.

The second group includes methods, the use of which allows bring to trial the persons who intend to nurture and prepare to commit robbery by arrest and criminal prosecution for other crimes.

The author identifies the key operational-search measures to prevent robbery, indicated that there have been qualitative and quantitative changes in the causes and conditions conducive to the commission of robbery. The measures prevent investigative operations that affect the efficient causes and conditions of committing robberies and source of such information

***Keywords:** crime prevention, combating crime, crime stopping, robbery attack, MIA operational units, opposition to robbery attack, operational-search prevention.*

Надійшла до редакції 20.02.2015